

Anmeldelser

Bert Hansen, Uniformerne ved danske jernbaneselskaber fra 1847 til 1980, Dansk Jernbane-Klub, rigt illustreret, 215 sider, ISBN 978-87-87050-63-0.

En slags AFA-katalog for jernbaneuniformer. Det er denne anmelders første tanke efter at have gennemlæst Bert Hansens bog om danske jernbaneuniformer fra 1847 til 1980. Det er godt nok årtier siden, jeg sidst har set et sådant katalog, som i sin tid var fast inventar i boghandlernes sortiment, men et opslag på internettet viser, at udgivelsen lever i bedste velgående. Hvert år udgives en række AFA-frimærkekataloger med særlige temaer: danske frimærker, frimærker fra Østeuropa eller Vesteuropa (jerntæppet eksisterer endnu i bedste velgående i frimærkernes verden), julemærker eller skandinaviske frimærker. I disse kataloger kan filatelister – passionerede frimærkesamlere – slå op og få en række basale oplysninger om f.eks. udgivelsestidspunkt, frimærkernes kronologiske rækkefølge, værdien af frimærket i stemplet eller ustemplet stand. Kort sagt et grundigt katalog over alverdens,

eller i alt fald Europas frimærker gennem tiderne. På samme vis har Bert Hansen lavet et katalog over danske jernbaneuniformer, om end man ikke i bogen finder nogen prisliste og ej heller en komplet oversigt.

Bert Hansen beskriver selv, hvordan han i 1974 fik en jernbaneuniform forærende, og at det blev startskuddet til en livslang interesse for jernbaneuniformer og senere en ansættelse hos en anerkendt storleverandør af uniformer, nemlig det københavnerbaserede firma C.L. Seifert. Gennem bogen fornemmer man tydeligt Bert Hansens store passion for denne specielle del af jernbanehistorien, og det fortjener anerkendelse, at forfatteren har kastet sig over emnet i bogform. Uniformerne var – og er – en del af jernbanernes udadvendte verden. Uniformen signalerede, at der var tale om en ansat embedsmand eller -kvinde, og gav navnlig i ældre tid også social prestige til uniformens ejer. Det gav anerkendelse og respekt at bære en jernbaneuniform, og viste hvor den pågældende var placeret i rangklasserne og det hierarkiske jernbanesystem.

Forfatteren fører læseren gennem uniformernes verden fra de første uniformer på kongeriget Danmarks første jernbane mellem Altona og Kiel i 1844, hvor uniformerne var præget af den engelske mode, men med inspiration i de tyske uniformer for jernbanemænd og toldembedsmænd. Da der skulle udformes uniformer til den

første jernbane på Sjælland i 1847, fandt man inspiration i jernbaneuniformerne i hertugdømmerne. Med års mellemrum udkom nye uniformsreglementer, og i bogen findes en grundig gennemgang af de enkelte uniformsreglementer, herunder hvilke elementer der adskilte de forskellige personalekategorier. For der var forskel på, om man var assistent, stationsforstander, lokomotivfører eller generaldirektør med "sovsekande", ret til at bære kårde og medaljer. Uniformernes udstyrelse var tilmed med til at give de forskellige embedsklasser tilnavne. "Guldsnorene" var de højere embedsklasser, mens "sølvsnorene" var de lavere embedsklasser. Der er ingen tvivl om, at Bert Hansens bog vil blive anvendt som et opslagsværk, hvis man ønsker en hurtig oversigt over de forskellige uniformstyper og deres udstyrelse gennem tiden. Bogen er tilmed rigt illustreret med forskellige uniforms-elementer som kasketter, kunstnerisk udførte knapper med damplokomotiver og forskellige udgaver af jernbanens berømte vingehjul.

Selvom der således er flere positive ting at nævne om bogen, så når den imidlertid ikke rigtigt ud over rampen og får sat uniformerne ind i en større kulturhistorisk sammenhæng. Et veletableret forlag som det ved Dansk Jernbane-Klub burde have taget forfatteren i hånden. Det er tydeligt, at forfatteren har manglet medspil og modspil fra en forlagsredaktør,

og det er virkeligt synd for udgivelsen og for læseren. Man fornemmer forfatterens passion og viden. Det kan man ikke tage fra udgivelsen. Men bogen fremstår desværre noget fragmenteret, ustruktureret, og uden en sammenhængende fortælling, hvor genstanden for bogen – uniformen – sættes i et kulturhistorisk perspektiv. Hvad angår strukturen så er den valgte ramme for udgivelsen – årene mellem 1847 og 1980 – et mysterium for denne anmelder. For bogens tidsmæssige ramme starter forståeligt nok i 1844 med jernbaneuniformerne i hertugdømmerne, altså et par år inden året 1847, og hvorfor har man ikke valgt at følge uniformernes udvikling helt frem til i dag? Hvorfor stoppe i 1980? Og det tilmed på et tidspunkt hvor der skete et brud i uniformeringen, da DSB gik fra 1970'ernes brune design til et mere formelt uniformsdesign.

Desuden savnes en mere kulturhistorisk sammenhæng, der rækker udover den oprensning af tidernes forskellige uniformsreglementer, som findes gennem hele bogen. Man får aldrig rigtig svar på, hvorfor uniformerne kom til at se ud som de gjorde. Forfatteren nævner selv i forordet, at de forskellige uniformer har givet anledning til store diskussioner blandt personalet og deres faglige organisationer, men man kommer aldrig i nærheden af disse debatter. Det er nærmest opremsning på opremsning og med forskellige og lidt tilfældige nedslag i

jernbanehistorien om konkrete jernbanestrækninger som åbner eller lukker, nye lokomotivtyper, en færgefarts åbning etc., som ikke har den store relevans for denne udgivelse.

Som konkrete nedslag i den manglende perspektivering og kulturhistoriske forståelse kan nævnes tre eksempler, som burde være foldet mere ud. I begyndelsen af 1900-tallet vakte den kvindelige trafikassistent Xenia Jernbo stor opstandelse ved at optræde i "mandfolkeklæder" på banegården i Skanderborg, hvilket skabte debat. For kunne en kvinde bære uniformer designet til mænd? Kunne en kvinde i det hele taget gå i bukser? Var det ikke uanstændigt, og et brud på de veletablerede kønsroller? Det andet eksempel udspillede sig nogle årtier senere. Da Peter Knutzen i 1931 blev ny generaldirektør for DSB, anskaffede han godt nok den reglementerede uniform, men det var yderst sjældent, at den tilhørende "sovsekande" blev anvendt ved officielle lejligheder. Noget som pressen også bemærkede, som et positivt, sympatisk og demokratisk træk. Det hele blev en smule mere uformelt uden at ændre på formerne. Ved det første spadestik til Fugleflugtslinjen i 1941 – det kontroversielle dansk-tyske samarbejdsprojekt om en direkte trafikforbindelse mellem de to lande midt under 2. verdenskrig – stod Peter Knutzen i civilt tøj omgivet af tyske embedsmænd og notabiliteter i uni-

former med det nazistiske højhedsmærke på kasketten. Den danske trafikminister og DSB's generaldirektør bar ikke uniform, men derimod en ganske civiliseret bowlerhat. Der er et statement i tøjet man tager på, og der er også en forskel i uniformernes betydningslandene imellem. Det tredje og mere vægtige eksempel er de brune uniformer, som blev indført i 1970'erne, da generaldirektør Povl Hjelt – der i øvrigt ikke selv bar uniform – ville modernisere DSB og fjerne det formelle og forældede uniformssystem. De nye brune 1970'er-uniformer var ekstremt upopulære hos personalet, og gav anledning til omfattende diskussioner. Det er virkelig en stor mangel i bogen, at dette markante kulturhistoriske skifte i uniformskodekset ikke er mere grundigt beskrevet. Samt ikke mindst baggrunden for at man efter få år skiftede tilbage til mere formelle uniformstyper, og fjernede sig fra de populære 1970'er-farver: brun og orange. Netop dette aspekt af uniformernes verden har historikeren Frederik Birkholt Kolding på oplysende og kompetent vis ellers haft fokus på i en artikel i nærværende tidsskrift i 2019. Denne artikel sætter udviklingen af DSB's uniformer i relief, og hvis man efter gennemlæsningen af Bert Hansens bog ønsker at få nogle af uniformerne sat ind i en bredere kulturhistorisk forståelsesramme, så er artiklen uomgængelig læsning.

Der er ingen tvivl om, at Bert Hansen har en omfattende viden om og ikke mindst passion for jernbaneuniformerne, men desværre lykkes det ikke helt som læser at blive fanget ind af fascinationen på samme vis, fordi udgivelsen – sine kvaliteter til trods – fremstår fragmenteret og uden en samlende kulturhistorisk rød tråd. Den bliver en slags AFA-katalog, hvor man kan slå op og se en række billeder af forskellige uniformstyper gennem tiden og læse faktuelle oplysninger om de enkelte uniformsreglementers konkrete opremsninger. Om hvor mange tresser en skibsfører skulle have på ærmedistinktionerne, hvilken personalekategori jernbanemanden tilhørte, når der var egeløv på hueemblemet, eller at et rødt bånd på huen var forbeholdt stationsforstanderen. Hvis man ønsker en mere sammenhængende og perspektiverende fortælling om jernbaneuniformernes historie, så vil man desværre gå forgæves ved læsningen af denne udgivelse.

Lars Bjarke Christensen